

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«Розвиток пам'яті у молодших
школярів із зниженим зором»**

Виконала: студентка 2 курсу групи
KorOs1-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Олігофренопедагогіка. Логопедія
Яворська Л.В.

Керівник:
Михальська С.А., кандидат
психологічних наук, доцент кафедри
корекційної педагогіки та інклюзивної
освіти

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ	6
1.1. Пам'ять як психологічна проблема у вітчизняній та зарубіжній літературі	6
1.2. Розвиток пам'яті у молодшому шкільному віці	15
1.3. Особливості пам'яті у дітей зі зниженим зором	24
Висновок до розділу	31
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	32
2.1. Завдання, методи та аналіз результатів дослідження особливостей пам'яті дітей молодшого шкільного віку	32
2.2. Прийоми розвитку запам'ятовування у молодших школярів	46
2.3. Рекомендації щодо організації корекційних занять з розвитку пам'яті дітей із порушенням зору	53
Висновок до розділу	67
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні дослідження в галузі фізіології пам'яті вказують на те, що механізми її дуже складні. Запам'ятання, та подальше відтворення зумовлені особливою властивістю нервової тканини – пластичністю. Проблемами пам'яті займались нейрофізіологи та біохіміки, медики та зоологи. Провідні психологи сучасності багато уваги приділяли механізму та процесу запам'ятовування, збереження та відтворення інформації.

Фундаментальними працями дослідження пам'яті є роботи П.П.Блонського, Л.С.Виготського, Л.В.Занкова, П.І.Зінченка, А. А. Смирнова, А. П. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна.

В.І.Самофанова, З.М.Істоміна, П.П.Пальцева, С.Г.Бархотова вказували на певні зв'язки та відношення між повнотою, швидкістю і міцністю запам'ятовування.

Молодший шкільний вік характеризується значними якісними змінами, які відбуваються в розвитку пам'яті дитини. Під впливом навчання в неї формується логічна пам'ять, яка відіграє основну роль у набуванні знань. Дослівність запам'ятовування, що спостерігається в дітей цього віку, зумовлюється не віковими особливостями, а рядом факторів їх життєвого досвіду. Не вміючи ще диференціювати завдання (запам'ятати та відповісти) від інших навчальних завдань (зрозуміти тощо), молодші школярі виробляють у себе настанову на дослівне запам'ятовування й відтворення. До цього призводить і відсутність необхідних вказівок вчителя, як треба запам'ятовувати, що необхідно дослівно відтворити, а що треба розповісти своїми словами.

Проте вивчення наукової літератури з проблеми розвитку пам'яті у молодших школярів із зниженим зором показало незначну кількість досліджень. Таким чином, психолого-педагогічна значущість проблеми, необхідність подальшого розширення її теоретичних та експериментальних

досліджень і зумовили вибір теми нашого дослідження: «Розвиток пам'яті у молодших школярів із зниженим зором».

Мета дослідження полягає в теоретичному та емпіричному обґрунтуванні психологічних особливостей пам'яті у молодших школярів із зниженим зором.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз наукової літератури щодо з'ясування стану розробленості проблем: виявленню і з'ясуванню сутності поняття пам'яті; особливостей її розвитку у молодшому шкільному віці та у дітей зі зниженим зором.

2. Виявити особливості розвитку пам'яті у молодших школярів із зниженим зором.

3. Розробити рекомендації для розвитку пам'яті дітей зі зниженим зором у молодшому шкільному віці.

Об'єктом дослідження є процес розвитку пам'яті у молодших школярів.

Предмет дослідження – особливості вияву та розвитку пам'яті у молодших школярів із зниженим зором.

Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури; психолого-педагогічний експеримент (констатувальний); методики для дослідження пам'яті («Піктограма», «Запам'ятовування малюнків», «Запам'ятовування чисел», «Визначення переважаючого типу пам'яті»).

Місцем проведення дослідження була Криворізької загальноосвітня школа I-III ступенів № 88 та Криворізький спеціальний багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр № 1. Дослідженням було охоплено 24 дитини молодшого шкільного віку (12 з порушенням та 12 без порушень зору).

Практичне значення роботи полягає у можливості її використання студентами під час вивчення тифлопсихології, спеціальної психології; вчителями, спеціальними психологами, корекційними педагогами шкільних

закладів освіти під час організації навчального та виховного процесу з учнями із порушенням зору.

Апробація та впровадження результатів. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24 квітня 2019 року), щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (28-29 квітня 2020 року).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладені у 1 науковій праці.

Робота виконання на замовлення адміністрації Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 88 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Структура роботи – вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота містить 5 таблиць.

ВИСНОВКИ

1. Пам'ять – це пізнавальний психологічний процес, що включає запам'ятовування, збереження, пригадування, впізнавання і забування інформації. Розвиток пам'яті молодших школярів полягає в зміні співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування (у бік зростання ролі довільного), образної та словесно-логічної пам'яті. У молодшому шкільному віці особливо інтенсивно розвивається словесно-логічна пам'ять. У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток довільної пам'яті, довільного запам'ятовування й відтворення. Об'єм короткотривалої слухової пам'яті з віком і під впливом навчання молодших школярів поступово збільшується. Об'єм зорової короткотривалої пам'яті зазнає змін: в учнів других класів він набуває максимуму, в учнів третього класу дещо спадає і в четвертому набуває росту. Діапазон індивідуальних відмінностей за об'ємом зорової короткотривалої пам'яті має тенденцію у молодших школярів до поступового звуження

2. Пам'ять дітей зі зниженим зором характеризується меншою продуктивністю порівняно з нормою, зниженням запам'ятовування наочного матеріалу. Ці особливості пам'яті незрячих і дітей зі зниженим зором обумовлені браком наочно-дієвого досвіду, недостатньою повнотою, чіткістю й стійкістю, низьким рівнем узагальненості уявлень, пов'язаних зі слабким диференціюванням істотних і другорядних ознак предметів та явищ навколишнього світу.

3. За результатами проведеного експериментального дослідження розвитку пам'яті молодших школярів із порушенням зору встановлено, що більшість учнів мають середній рівень короткочасного запам'ятовування, опосередкованої пам'яті та продуктивності короткочасної пам'яті, у молодших школярів переважає комбінований тип пам'яті. Серед особливостей процесу запам'ятовування того чи іншого матеріалу

школярами зі зниженим зором можна відзначити недостатню осмисленість матеріалу, що запам'ятовується. Недостатній розвиток логічної пам'яті обумовлено своєрідністю сприйняття і пов'язаними з ним особливостями мислення. Характерним для дітей зі зниженим зором є великий розмах індивідуальних коливань в обсязі пам'яті, швидкості запам'ятовування, співвідношенні механічного та осмисленого запам'ятовування.

4. Для кращого засвоєння навчального матеріалу важливо використовувати широкий спектр дидактичного й технічного забезпечення. Під час контролю процесу сприймання навчального матеріалу важливо враховувати, що учні з порушеннями зору виконують завдання значно повільніше, ніж інші діти. Починати заняття необхідно із зорової гімнастики на розслаблення, будувати заняття потрібно поступово ускладнюючи завдання (від простого до складного), чергувати завдання так, щоб діти спрямовували погляд то в далину, то на близьку відстань, а закінчувати заняття бажано роботою на розвиток дрібної моторики та зорових функцій. Після першої половини заняття необхідно провести фізкультхвилинку та зорову гімнастику.

Проведене дослідження особливостей розвитку запам'ятовування у дітей молодшого шкільного віку не вичерпує всіх аспектів проблеми. На подальше вивчення заслуговують питання впливу запам'ятовування на успішність дітей із порушенням зору у навчальній діяльності. Ці питання будуть пріоритетними у подальшій науковій роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. Е. : Деловая книга, 1999. 624 с.
2. Аверин В.А. Психология детей и подростков. СПб. : Изд-во В.А. Михайлова, 1998. 379 с.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М. : Просвещение, 1968. 464 с.
4. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
5. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. К. : Рад. школа, 1976. 417 с.
6. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К. : Просвіта, 2001. 416 с.
7. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з вадами зору : [методичний посібник]. Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. 80 с.
8. Выготский Л.С. Детская психология ; собр. соч. : в 6-и т. М. : Педагогика, 1984. Т.4. 432 с.
9. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии : Информ.-метод. материалы к курсу «Общ. психология» : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. М. : Просвещение, 1986. 272 с.
10. Дивитися і бачити : путівник для батьків дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. [упор. І. О. Калініченко]. Полтава : ПОППО, 2016. 88 с.
11. Дитина з порушенням зору / Т.М.Костенко. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
12. Добровольська Л. Розвиток пам'яті та уяви. *Початкова освіта*. 1999. №11. С. 47–58.
13. Дрозденко К.С, Чернецька Л.В., Дрозденко О.В. Пам'ять –

важливий психологічний компонент засвоєння знань. *Початкова школа*. 1994. № 4. С.15–17.

14. Жариков Є., Крушельницький Є. Гімнастика для розуму. *Завуч*. 1999. №4. С.14–17.

15. Загальна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук, Т. Зелінська, Т. Лисянська, Н. Співак, Н. Зубалій, І. Булах, О. Артемчук, Л. Зінченко. К. : А.П.Н., 1999. 461 с.

16. Загальна психологія : Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р.В.Павелків. К. : Академвидав, 2002. 506 с.

17. Загальна психологія: Навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / П.А. М'ясоїд. 2-е вид., доповн. К. : "Вища шк.", 2001. 487 с.

18. Заика Е. В. Развиваем пам'ять. *Журнал для батьків*. 1999. № 1. С. 20.

19. Зайцев В. Помогите слабым! Как развить память у первоклассника. *Учительская газета*. 1998. № 13. С. 8.

20. Занков Л. В. Память. М. : Учпедгиз, 1949. 167с.

21. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору: монографія / за ред. Синьової Є.П., Рикова С.О. та авторів. К. : Кафедра, 2017. 320 с.

22. Ипполитов Ф. В. Память школьника. М. : Знание, 1978. 48 с.

23. Кобильченко В.В. Загальна модель психологічного супроводу в системі спеціальних закладів освіти для дітей із порушеннями зору. *Дефектологія*. 2008. № 2 (48). С. 19–22.

24. Коломенский Я. Л. Человек : Психология. М. : Просвещение, 1986. 126 с.

25. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами загальноосвітньому просторі : початкова ланка. Путівник для педагогів. Київ : АТОПОЛ, 2010. 96 с.

26. Комплексний супровід дітей з порушеннями зору в умовах навчального закладу : навч.-метод. посіб. для слухачів курсів підвищ. кваліф. ін-ту післядипломної педагогічної освіти / Ю. О. Бистрова, А. М. Петруня, В.

Є. Коваленко та ін. ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 288 с.

27. Косова Олена. Адаптивне індивідуальне середовище дитини з порушеннями зору на комп'ютерно-орієнтованих уроках. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2011. № 1–2 (31–32). С. 49–50.

28. Костенко Т.М. Дитина з порушенням зору. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

29. Костюк Г.С. Навчання і розвиток особистості. К. : Радянська школа, 1967. 253 с.

30. Коцюбанська Н. І. Діагностика та розвиток пам'яті у дітей : методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський, 2014. 60 с.

31. Крайг Г. Психология развития. – СПб. : Питер, 2000. 992 с.

32. Краткий психологический словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. М. : Политиздат, 1985. 431 с.

33. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет : Учебное пособие. 4-е изд. М. : Изд-во УРАО, 1998. 176 с.

34. Литвак А.Г. Психология слепых и слабовидящих : учеб. Пособие. СПб. : Изд-во РГПУ, 1998. 271 с.

35. Литвак А. Г. Тифлопсихология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2111 “Дефектология”. М. : Просвещение, 1985. 208 с.

36. Лурия А. Р. Внимание и память. М. : МГУ, 1975. 128 с.

37. Методичні рекомендації вчителям загальноосвітніх навчальних закладів щодо організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / укладачі Л.О.Прядко, О.О.Фурман. Суми : РВВ СОІППО, 2013. 64 с.

38. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Ученик для студ. вузов. 5-е изд., стереотип. М. : Издательский центр «Академия», 2000. 456 с.

39. Навчання дітей із порушеннями зору : навчально-методичний посібник / Укладачі Т. М. Костенко, І. М. Гудим. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 184 с.

40. Настольная книга педагога-дефектолога / Т. Б. Елифанцева и др. Ростов н/Д : Феникс, 2007. 486 с.
41. Немов Р. С. Психологический словарь. Москва : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 560 с.
42. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 688 с.
43. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. 4-е изд. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. Кн. 3: Психодиагностика. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. М. : АСТ-ПРЕСС, 2000. 376 с.
44. Непомнящая Н.И. Становление личности ребёнка 6-7 лет. М. : Просвещение, 1988. 132 с.
45. Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология. М. : Просвещение, 1996. С. 264–270.
46. Овчаренко К. С. Як розвивати пам'ять, мислення і розумові сили дитини / Педагогіка В.Сухомлинського як втілення гуманістичних загальнолюдських ідеалів. Миколаїв, 1998. 120 с.
47. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога. 2-е изд., дораб. М. : «Просвещение», «Учебная литература», 1996. 352 с.
48. Основы психодиагностики / Упоряд. Л.Терлецька, О.Главник. К. : Шкільний світ, 2006. 144 с.
49. Особенности обучения и психического развития школьников / Под ред. И. В. Дубровиной, Б. С. Круглова. М. : Педагогика, 1988. 192с.
50. Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста / Под ред. Д.Б.Елькониной, А.Л.Венгера. М. : Педагогика, 1988. 136 с.
51. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2008. 431 с.
52. Пекелис В. Д. Твои возможности, человек. М. : Знание, 1984. 272 с.

53. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология : учебник для студ. высш. пед. учеб. Заведений. М. : Издательский центр “Академия”, 2001. 512 с.
54. Підласий І. П. Система засвоєння-забування. *Педагогіка і психологія*. 1995. №2. С. 54–56.
55. Платонов К.К. Краткий словарь система психологических понятий. М. : Выс. шк., 1984. 72 с.
56. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. М. : АСТ-ПРЕСС, 2000. 376 с.
57. Психологія : Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін., за ред. Ю.Л.Трофімова. К. : Либідь, 1999. 558 с.
58. Рабочая книга школьного психолога / Дубровина И.В., Акимова М.К., Борисова Е.М. и др. / Под ред. И.В. Дубровиной. М. : Просвещение, 1991. 304 с.
59. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании : Учеб. пособие / Е.И.Рогов. М. : Владос, 1996. 529 с.
60. Савчук Н.А. Особливості інклюзії для дітей із вадами зору. *Сучасний світ і незрячі* : матеріали VI-VII Міжнародних науково-практичних конференцій (27-29. 09. 2012 р., 23-25. 10. 2013 р.). Луцьк : ПП В.П. Іванюк, 2014. С. 122–124.
61. Синьова Є.П. Тифлопсихологія : Підручник. К. : Знання, 2008. 365 с.
62. Солнцева Л. И. Психология детей с нарушениями зрения : учебное пособие. М. : "Классикс Стилль", 2006. 256 с.
63. Специальная психология : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева и др.; под ред. В. И. Лубовского. 2-еизд., испр. М. : Изд. центр «Академия», 2005. 464 с.
64. Сухоніна Н.С. До проблеми розвитку чуттєвого сприймання під час навчальної діяльності молодших школярів зі зниженим зором. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* ; Зб. наук. праць за ред. В. М.

Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. II. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. С. 234–241.

65. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. М. : Педагогика, 1989. 208 с.

66. Фридман А. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. М. : Просвещение, 1991. С. 19–22.

67. Хофман И. Активная память. М. : Прогресс, 1986. 309 с.

68. Цимбалару А. Особливості організації взаємодії молодших школярів з освітнім середовищем на різних етапах навчального процесу. *Початкова школа*. 2013. № 8. С. 12–16.

69. Чопик Л.І. Організація корекційно-компенсаторної роботи з дітьми, що мають порушення зору : метод. реком. Вінниця, 2003. 40 с.

70. Чутко Н. Я. Развитие памяти школьников. М. : Педагогика, 1982. 96 с.